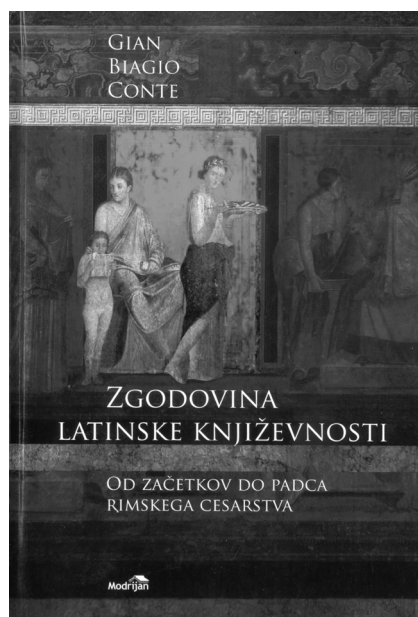

Gian Biagio Conte. *Zgodovina latinske književnosti. Od začetkov do padca rimskega cesarstva*. Prevod dr. Barbara Zlobec del Vecchio, Nadja Marincic Maniaco, Nadja Rebec, Lidia Rupel Concina, Neva Zaghet in Sonia Zupancich. Predgovor Marko Marinčič. Ljubljana: Modrijan, 2010. [880 str.]

Lani je pri založbi Modrijan izšla težko pričakovana *Zgodovina latinske književnosti. Od začetkov do padca rimskega cesarstva*, ki jo je skupaj s sodelavci napisal italijanski latinist Gian Biagio Conte.¹ Slovenci smo tako končno dobili kvaliteten in temeljit pregled latinske književnosti. Obsežna knjiga je rezultat zahtevnega prevajalskega projekta gimnazijskih profesorice iz zamejstva. Zuna-

njost krasi podoba freske iz pompejske Vile misterijev in tudi ko knjigo odpremo, nas oprema in oblikovanje ne razočarata. Pisave različnih velikosti in oblik prispevajo k večji preglednosti, temu so namenjene tudi zgoščene in jedrnate vsebinske oznake, ki na levi strani spremljajo celotno besedilo. Tudi če iščemo posamezen podatek, se v knjigi ni težko znajti, zato jo lahko uporabljamo kot enciklopedijo oz. slovar. Prav tako je treba pohvaliti skrbno redakcijo in temeljite korekture, saj napak praktično ni.

Kot pove podnaslov, *Zgodovina latinske književnosti* zajema zelo obsežno časovno obdobje: od prvih zapisov v 7. stol. pr. n. št. in rojstva latinskega leposlovja v 3. stol. pr. n. št. do Bede Veličastnega (672–735) in začetkov nacionalnih književnosti v srednjem veku. S tega vidika se Contejevo delo sklada z *Zgodovino rimske književnosti* Michaela von Albrechta², ki ima s Contejem tudi sicer veliko skupnega, medtem ko se ostali pregledi latinske književnosti pogosto končajo že z 2. stol. n. št.³

Knjiga se začne s kratkim, a zanimivim predgovorom dr. Marka Marinčiča, ki osvetli pomen dela za slovenski prostor in predstavi av-

¹ Gian B. Conte. *Letteratura latina: manuale storico dalle origini alla fine dell'impero romano* (Firenze: Monnier, 1987; 2002, 2005).

² Michael von Albrecht, *Geschichte der römischen Literatur von Andronicus bis Boëthius, mit Berücksichtigung ihrer Bedeutung für die Neuzeit*, 2 zvezka (Bern: A. Francke, 1992).

³ Prim. npr. E. J. Kenney in W. V. Clausen, ur., *The Cambridge History of Classical Literature*, 2. zvezek: *Latin Literature* (Cambridge: CUP, 1982); Stephen Harrison, ur., *A Companion to Latin Literature*, Blackwell Companions to the Ancient World (Oxford: Blackwell, 2005).

torja. Contejeva *Zgodovina latinske književnosti* vsebuje pet delov, ki si sledijo po kronološkem zaporedju: prvi del, ki sta ga prevedli Lidia Ruppel Concina in dr. Barbara Zlobec del Vecchio, obravnava zgodnjo in srednjo republikansko dobo, drugi del, ki sta ga prevedli Nadia Marincic Maniacco in dr. Barbara Zlobec del Vecchio, je posvečen pozni republikanski (Cesarjevi) dobi (78–44 pr. n. št.), tretji del je prevedla Nadja Rebec in je namenjen avgustejski dobi (43 pr. n. št.–17 n. št.), Neva Zaghet je prevedla četrti del, ki se ukvarja z obdobjem zgodnjega cesarstva (do l. 193), v petem delu, ki ga je prevedla Sonia Zupancich, pa je razdelana doba poznega cesarstva. Sledijo zelo uporabni dodatki, ki jih je prevedla dr. Barbara Zlobec del Vecchio. Po zadnjem delu knjige bodo verjetno veliko posegali predvsem laični bralci in dijaki ali študentje. Od dveh krajših slovarjev prvi obravnava gesla s področja politike, družbe in ideologije, drugi pa izraze iz retorike, metrike in literarne teorije. Tu lahko npr. izvemo, kdo je bil *homo novus*, kako so izgledali *politični boji* v Rimu, kakšna je razlika med pojmom *urbanitas* in *rusticitas*, kaj pomeni izraz *bustrofedon*, kaj je *pretericija* in kako se je uporabljal *trohej*. Kratek pregled grških književnikov pri naša čez 200 gesel o grških piscih in njihovih delih, poudarjen pa je zlasti njihov pomen za rimsko literaturo. Obseg gesel nekoliko niha; presenetljivo malo prostora je npr. odmerjenega Platonu, več kot enkrat manj kot Aleksisu iz Turije in več kot trikrat manj kot Aristotelu. Najdaljše geslo

je *Kalimah*. Za slovarji se na devetindštirideskih straneh razprostirajo zgodovinske preglednice, ki bodo zagotovo dobrodošel pedagoški in orientacijski pripomoček. Od 8. stol. pr. n. št. do konca 3. stol. n. št. lahko vzporedno sledimo dogodkom iz rimske kulture, rimske zgodovine ter grške zgodovine in kulture, od 4. do 8. stol. n. št. pa stolpca z grško zgodovino in kulturo ni več, saj v tem času Grčija za Rim ni bila več tako pomembna. Knjiga se zaključi z zelo uporabnim kazalom osebnih imen, ki sta ga uredili dr. Barbara Zlobec del Vecchio in Živa Borak.⁴

Contejev prikaz latinske literature na prvi pogled deluje precej konservativno. Kronološka razporeditev narekuje, da se skozi kazalo v naslovih poglavij pojavljajo posamezni avtorji, zvrsti in obdobja. Pri obravnavi piscev se Conte drži ustaljene sheme: v uvodu na kratko predstavi avtorjevo življenje in dela, sledi podrobnejša obravnava posameznih del, recepcija v kasnejšem času (pod manj ustreznim naslovom *Vpliv*, kot je prevedena italijanska *Fortuna*) in bibliografija. V to trdno formulo so zajeti vsi pomembni podatki, ki jih pričakujemo od tovrstnega preglednega dela. Vendar Conteju uspe preseči suhoparno faktografijo, saj se avtorjev in njihovih del loteva z metodologijo, ki se je oblikovala skozi poglobljen študij sodobne literarne teorije v odno-

4 Pregled vsebine je dosegljiv na spletni strani založbe Modrijan: <http://www.modrijan.si/slv/Knjizni-program/Knjizni-program/Knjige/antika/Zgodovina-latinske-knjizevnosti>.

su do latinske literature in tradicionalnih filoloških pristopov. Avtorjev ne ločuje na kanonične in obrobne, veliko prostora nameni tudi tistim, ki ne pišejo leposlovja (npr. slovničarjem in pravnikom), njegova 'odprtost' in demokratičnost sta očitni že iz pozornosti, ki sta je deležna pozna antika in začetek srednjega veka. Pri življenjepisih vedno navede vire, iz katerih črpa podatke, besedila in pisce pa predstavi v kulturnem, političnem in socialnem kontekstu, tako da si bralec lahko ustvari celostno podobo časa, v katerem je nastalo posamezno delo. Conte tudi v *Zgodovini latinske književnosti* vztrajno raziskuje napetost med pričakovanji in presenečenji. Tradicija ustvarja pričakovanja, izbira zvrsti določa sklop pravil, ki jim mora ustrezati posamezno besedilo, če hoče zadostiti predvidevanjem svojih bralcev, hkrati pa vnaprej predpisana forma dopušča številna presenečenja, pravila so samo podlaga za izvirne spremembe. Latinska literatura je že v samem izvoru v dialogu z grško, že v izhodišču je receptivna. Kot je zapisal v uvodnem eseu k angleškemu prevodu svoje *Letteratura latina*,⁵ Conte literarno zgodovino razume kot zgodovino literarnih kodifikacij in njihovih transformacij, literatura je zanj sistem, ki se neprestano razvija in kjer variable niso pomembne nič manj od konstant. Omenjeni esej z naslovom *Literarna zgodovina in*

zgodovinopisje zelo jasno in jedrnato predstavi Contejev pogled na literaturo in njegove smernice pri pisanju *Zgodovine latinske književnosti*, zato je škoda, da ga nimamo tudi v slovenskem prevodu.

Tudi pri recepciji in bibliografiji je očitno, da so se prevajalke držale italijanskega izvirnika. Glenn W. Most je za angleško izdajo na novo napisal odlomke o recepciji, ki jih je precej razširil, saj je poleg odmeva pri italijanskih avtorjih, ki prevladuje v izvirniku, dodal še recepcijo v drugih tradicijah. Mostovi prispevki so odlično napisani, uravnoteženo in poglobljeno osvetlijo neizmeren potencial latinske literature in njen izjemen pomen v kasnejših obdobjih, medtem ko izvirnik nago-varja predvsem italijanske bralce oz. tiste, ki jih zanima recepcija v Italiji. Barbara Zlobec del Vecchio, ki se je lotila zamudnega pregleda bibliografije v vseh poglavjih slovenskega prevoda, je vključila tudi prevode in razprave v slovenščini in tako delo približala slovenskim bralcem, izhodiščna bibliografija pa je ostala enaka kot v izvirniku, zato se precej razlikuje od tiste v angleškem prevodu, ki jo je spisal Don Fowler. V slovenski izdaji je tako dosti večji delež del v italijanščini, seznami so precej krajši in tudi par let starejši, po drugi strani pa bolj ustrezajo vsebini posameznih poglavij, saj v angleškem prevodu mestoma prihaja do precejšnega razhajanja med bibliografijo in besedilom o določenem avtorju. Če potrebujemo obsežnejšo bibliografijo, moramo poseči po von Albrechtovi *Zgodovini rimske*

5 Gian B. Conte, *Latin Literature: A History*, prev. Joseph B. Solodow, pregledala Don Fowler in Glenn W. Most (Baltimore in London: Johns Hopkins University Press, 1994).

*književnosti*⁶ ali po *Latinski literaturi*, ki je izšla kot drugi del *The Cambridge History of Classical Literature*, za novejšo bibliografijo k dvajsetim latinskim piscem je poskrbel tudi Stephen Harrison,⁷ najboljše pa so seveda specializirane bibliografije za posamezne avtorje.

Kako velik korak je s prevodom Contejeve *Zgodovine latinske književnosti* naredila slovenska klasična filologija, je najbolj očitno, če pomislimo na edino primerljivo delo, ki nam je bilo v slovenščini dosegljivo že prej. *Zgodovina latinske književnosti* Benedetta Riposatija,⁸ ki jo je leta 1983 po dvanajsti izdaji italijanskega izvirnika prevedel Drago Butkovič, je v primerjavi s Contejem zanimiva le kot kuriozitet. Še bolj od kopičenja podatkov nas odbijeta pristop do literature, ki je za današnji čas razumljivo zastarel, in nabuhel slog, povsem neustrezen za pregledno delo, ki naj bi se trudilo podati čim bolj nepristransko sliko. Vrh vsega je bila ta knjiga pravzaprav dosegljiva le tistim, ki so se ponjo odpravili čez mejo, saj je tako kot izvirnik izšla v Italiji pri založbi Dante Alighieri.

Ni presenetljivo, da je na italijanskih tleh nastala velika množica preglednih del o latinski književnosti, vendar nobeno ni doseglo takšne mednarodne prepoznavnosti kot Contejeva *Zgodovina latinske književnosti* in redki italijanski filologi se lahko pohvalijo s takšnim ugle-

dom, kot ga uživa njen avtor. Gian Biagio Conte, rojen l. 1941, je poučeval na univerzah v Sieni in Pisi, kot gostujoči profesor pa tudi na Oxfordu, Cambridgeu, Princetonu, Berkeleyu in Stanfordu. Od leta 2001 je profesor latinske književnosti na *Scuola Normale Superiore* v Pisi, kjer je tudi sam študiral; izpopolnjeval se je še v Münchnu in Parizu. Je soustanovitelj in urednik revije *Materiali e Discussioni per l'analisi dei testi classici*, v kateri je objavil veliko svojih prispevkov iz tekočih raziskav. Med njegova najpomembnejša dela sodijo razprave o Vergiliju, Lukreciju, elegiji, Pliniju starejšem, Petroniju, o intertekstualnosti, pesniškem spominu in literarnih zvrsteh. Napisal je tudi latinski slovar in slovnico ter več antologij latinske književnosti. Leta 2009 je pri založbi Teubner izšla njegova kritična izdaja Vergilijeve *Eneide*, s sodelavci v Pisi pa pripravlja podobno izdajo *Georgik*.

Tudi *Zgodovina latinske književnosti* je nastala kot skupinski projekt, saj so sodelovali še Alessandro Barchiesi, Emanuele Narducci, Giovanni Polara, Giuliano Ranucci in Gianpiero Rosati. Da je bilo avtorjev zares več, lahko vidimo iz vsebinskih razlik med posameznimi poglavji; poglavje o Horaciju je npr. napisano v povsem drugem duhu kot poglavje o Vergiliju. V slovenskem prevodu je nekaj nihanj tudi zaradi večjega števila prevajalskih peres, kljub temu pa je delo dosti bolj enotno kot npr. Kenneyeva in Clausenova ali Harrisonova knjiga,⁹ kjer gre za očitno

6 Gl. op. 2.

7 Gl. op. 3.

8 Benedetto Riposati, *Storia della letteratura latina* (Rim: Dante Alighieri, 1965).

9 Gl. op. 3.

zbirko različnih pisav. Da je Conte dobro premišljena izbira za temeljno delo o latinski literaturi v slovenskem jeziku, zagotavlja tudi njegova dostopnost, saj izkušnje potrjujejo, da ga lahko brez težav uporabljajo tudi tisti, ki jim latinska književnost (še) ni posebno domača. Tematsko zastavljena dela,¹⁰ ki so v zadnjem času zelo priljubljena, bi težko dosegla tako širok krog bralcev.

Contejeva *Zgodovina latinske književnosti* bo nedvomno postala nepogrešljiva za vse, ki jih zanima antična ali poznejša latinska književnost, njena recepcija in vloga v kulturno zgodovinskem kontekstu. Upajmo, da bo spodbudila tudi željo po branju besedil, ki jih v slovenščini že imamo, in potrebo po prevodu tistih, ki še čakajo na svoj čas.

Kristina Tomc

¹⁰ Poleg Harrisonove knjige, ki je deloma organizirana tematsko, prim. še *Literature in the Roman World: a New Perspective*, ur. Oliver Taplin (Oxford: OUP, 2000); Susanna Morton Braund, *Latin Literature*, Classical Foundations (London/New York: Routledge, 2002).